

РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ ТА МЕТОДІВ АНАЛІЗУ ПОКАЗНИКІВ СТРАХОВОЇ СТАТИСТИКИ

Ринкові перетворення в Україні зумовили необхідність застосування страхування як важливого елементу захисту економіки та життєдіяльності людей від несприятливих подій. Саме захист економічних інтересів громадян і суб'єктів підприємницької діяльності безпосередньо пов'язаний з розвитком сфери страхування. Починаючи з 2000 р. український ринок страхування є однією з найбільш динамічних галузей економіки держави. Найважливішим стимулом розвитку страхового ринку є те, що більшість представників бізнесу усвідомили необхідність страхового захисту своїх інтересів у ризик-менеджменті. У процесі стабілізації функціонування страхового ринку вирішальна роль відводиться страховим організаціям (компаніям), товаром яких є страхова послуга і які надають страховий захист. Останній полягає в нагромадженні й витратанні грошових та інших ресурсів для здійснення заходів із попередження, подолання або зменшення негативного впливу ризиків і відшкодування пов'язаних із ним витрат.

Ефективна діяльність вітчизняних страхових компаній пов'язана з реалізацією їх фінансових інтересів, які здійснюються через збільшення обсягів страхових премій, прибутку від страхової та інвестиційної діяльності, достатності власного капіталу, ліквідності активів тощо. Йдеться про фінансову надійність страхової компанії, під якою розуміють можливість виконати взяті на себе зобов'язання протягом часу їх існування. Однак кожна страхова компанія проходить різні стадії розвитку, і якщо вчасно не відреагувати на зниження темпів її розвитку, можна дійти і до банкрутства. Таку ситуацію страховики можуть вирішувати за рахунок упрощення системи фінансової безпеки страхової компанії, яка має істотні відмінності щодо формування механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів виробничо-господарської діяльності.

Питанням фінансової безпеки на рівні підприємств присвячено праці таких науковців, як І.А. Бланк, О.І. Барановський, М.М. Єрмоленко, К.С. Горячева, В.І. Грушко, А.І. Сухоруков, З.С. Варналій та ін. Практики і теоретики пропонують різні визначення та підходи до побудови системи фінансової безпеки підприємств. Це, насамперед, стосується вибору критеріїв, індикаторів, методичних підходів до визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів виробничо-господарської діяльності.

Змісту фінансової безпеки страхової компанії та характеристикі джерел її забезпечення присвячені праці провідних учених-економістів: В.Д. Базилевича, О.І. Барановського, Я.П. Шумелди та ін. Проте проблема оцінки рівня фінансової безпеки в страховому бізнесі, зокрема щодо розробки систем забезпечення фінансової безпеки за показниками страхової статистики, потребує подальшого наукового вирішення.

Метою статті є визначення особливостей показників страхової статистики й розробка логічної моделі фінансової безпеки страхової компанії.

Проведений аналіз визначення фінансової безпеки в науковій літературі показав, що існують різні підходи до цього питання. Увага в дослідженнях і публікаціях приділяється здебільшого фінансовій безпеці держави та підприємства. Так, І.О. Бланк вважає під фінансовою безпекою підприємства "кількісно і якісно детермінований рівень його фінансового стану, який забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри яких визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його сталого розвитку в поточному й перспективному періоді" [1]. Вчений визначає лише одну особ-

ливість фінансової безпеки – захист фінансових інтересів підприємства – і не включає таку складову, як якісну систему фінансових інструментів.

Забезпечення фінансової безпеки підприємств, на думку М.М. Єрмошенко, К.С. Горячевої [2], відбувається за видами фінансових інтересів суб'єктів господарювання, зокрема таких: зростання ринкової вартості підприємства; максимізація прибутку; забезпеченість капіталом; забезпеченість інвестиціями; оптимізація відрахувань до бюджету.

Наведені вище види фінансових інтересів підприємства притаманні і страховикам. Але страхові компанії мають свою специфіку, особливості фінансової діяльності. Тому фінансову безпеку страховика, на думку провідних вчених, "слід розглядати через фінансову стабільність страхової організації, під якою розуміється її майновий і фінансовий стан, за якого величина і структура власних і прирівняних до них коштів, ліквідних активів є наслідком ступеня досконалості організації страхування, розвитку його нових видів, а також масовості проведення ефективних страхових операцій, режиму економії, забезпечують у будь-який момент часу певний рівень платоспроможності" [3]. Таке визначення фінансової стабільності страхової компанії пов'язане перш за все з показником платоспроможності.

На наш погляд, фінансова безпека страхової компанії має визначатися через систему показників, адже стан і розвиток страховика характеризується такими основними показниками, як кількість договорів страхування; обсяг валових і чистих виплат страхових платежів; обсяг валових і чистих виплат страхових відшкодувань; місткість перестраховального сегмента; обсяг сформованих страхових резервів; обсяги активів та статутного капіталу страховиків.

Отже, фінансова безпека є однією з найважливіших характеристик страхової компанії з позиції як сьогодення, так і довгострокової перспективи. Вона відображає головні умови життєдіяльності й основу стабільності фінансового стану страхової компанії.

Страхування займається фінансовою стороною таких явищ та процесів, які за своєю природою є вірогідними, тобто мо-

жуть відбуватися або не відбуватися й котрі проявляються в сукупності випадків. Для управління цими явищами та процесами необхідно мати об'єктивну інформацію. Цією стороною діяльності страхування займається статистика. Її функції зосереджені на таких напрямках: 1) забезпечення страхових компаній статистичною інформацією; 2) виявлення закономірностей страхових подій.

Перша функція охоплює організацію статистичних спостережень у страхуванні, обробку й аналіз статистичної інформації, розробку методології визначення статистичних показників та обґрунтування їх для майнового й особистого, а також соціального страхування.

Другій функції страхування належить виявлення статистичних закономірностей настання страхових подій, оцінка їх частоти та важкості. За другою функцією страхування встановлюється рівень тарифних ставок, які мають бути достатньо обґрунтованими на основі статистичних закономірностей. Це є головним завданням страхової статистики, адже прорахунки в тарифних ставках сприяють погіршенню фінансового стану страхових компаній та підвищенню розміру страхових платежів.

Ураховуючи те, що за підсумками останніх років майнове страхування в Україні лідирує в списку добровільних видів (його частка становить 69,4% зібраних страхових премій), подальші дослідження фінансової безпеки страхової компанії проведемо за майновим страхуванням.

Майнове страхування трактується як галузь страхування, у якій об'єктом страхових правовідносин є майно в різному вигляді; його економічне призначення – відшкодування збитку, що виник унаслідок страхового випадку. Тобто основним принципом майнового страхування є відшкодування прямого фактичного збитку застрахованого об'єкта.

Майнове страхування об'єднує різні види страхування, які для цілей страхування поділяються на дві групи – страхування майна юридичних і фізичних осіб.

Зупинимось на одному з основних видів майнового страхування – страхуванні майна юридичних осіб, де застрахованим може бути майно, що є власністю страховальника, а також таке, що перебуває у його користуванні або розпорядженні. Стра-

хувальниками можуть виступати не тільки власники майна, але й інші юридичні та фізичні особи, що несуть відповідальність за його збереження.

Страхування майна включає страхування будівель, споруд, устаткування, обладнання, транспорту, вантажів та багажу, товарних запасів, квартир, домашнього майна, урожаю, домашніх тварин, технічних (у тому числі будівельно-монтажних) ризиків, фінансових ризиків та інших майнових ризиків.

Для виконання своїх функцій статистика майнового страхування повинна мати необхідну інформацію про страхові випадки, їх частоти, страхову оцінку, страхову суму тощо, вимірювання яких відбувається за допомогою системи показників страхової статистики.

У найбільш загальному вигляді страхову статистику можна подати за показниками, наведеними в табл. 1.

Таблиця 1

Показники страхової статистики та їх характеристика

Показники	Характеристика показників
Кількість страхових подій	Настання страхової події, при якій виникає зобов'язання страховика сплатити страхувальникові страхове відшкодування або страхову суму. Перелік страхових випадків передбачається правилами страхування, страховим договором або чинним законодавством
Страховий портфель	1. Фактична кількість об'єктів, які постраждали в результаті страхових подій, або кількість договорів страхування. 2. Сукупна відповідальність страховика за всіма діючими полісами
Страхова сума	Межа грошових зобов'язань страховика щодо компенсації завданих страховою подією збитків страхувальникові. Страхова сума за майновим страхуванням не повинна перевищувати вартості об'єкта
Зароблені страхові платежі	1. Строкові платежі (премії, внески). 2. Частка страхових платежів (премій, внесків), що належать перестраховикам; 3. Резерви незароблених премій та залишки страхових платежів з державного обов'язкового страхування на початок та кінець звітного періоду. 4. Частка перестраховиків у резервах незароблених премій на початок і кінець звітного періоду
Страхові випадки та страхові відшкодування	Сума компенсації, що її виплачує страховик страхувальникові за збиток, спричинений застрахованому майну страховим випадком. Сума страхового відшкодування визначається трьома способами: 1) у разі відповідальності за першим ризиком збитки в межах страхової суми відшкодовуються повністю, а понад цю суму – не відшкодовуються; 2) пропорційною відповідальністю – розмір шкоди обчислюється пропорційно до вартості загиблого або пошкодженого майна до рівня застрахованого майна; 3) за граничною системою – у межах встановленого ліміту відшкодування

Аналіз одержаного статистичними методами масиву інформації є систематизованим вивченням натуральних і вартісних показників, які характеризують страхову справу та показують закономірність настання страхової події. Такі показники є основою наукового передбачення майбутнього розміру збитковості страхової суми (табл. 2).

Найважливішими показниками страхової статистики майнового страхування є збитковість страхової суми й фінансова стій-

кість страхової компанії. У подальших дослідженнях пропонується розмежувати ці показники, а щодо майнового страхування – застосовувати окремі групи синтетичних показників і аналітичних характеристик у кожній із них. Істотна відмінність цих показників полягає, зокрема, у тому, що вони стосуються різних об'єктів дослідження, оцінюються з різних точок зору, проводяться різними методами (щодо визначення показників) та забезпечують отримання різних результатів.

Розрахункові показники страхової статистики

Показники	Характеристика показників
Частота страхових подій	Показник, що є елементом збитковості страхової суми. Визначається в розрізі видів страхування. Частота страхових подій засвідчує, скільки страхових випадків припадає на один об'єкт страхування. Одна страхова подія може спричинити кілька страхових випадків. Відмінність між поняттями «страховий випадок» і «страхова подія» – подією може бути град, ураган тощо, які охоплюють своїм шкідливим наслідком численні об'єкти страхування (випадки)
Спустошеність страхової події	Концентрація страхових ризиків в одній страховій організації в обсязі, що може призвести до багатьох збитків унаслідок одного страхового випадку
Коефіцієнт (ступінь) збитковості	Показник виражає співвідношення між сумою виплаченого страхового відшкодування і страховою сумою всіх об'єктів, що постраждали. Зворотне положення можна вважати неможливим, оскільки воно означає можливість знищення всіх застрахованих об'єктів більше, ніж один раз
Середня страхова сума на один об'єкт (договір) страхування	Відношення загальної страхової суми всіх об'єктів страхування до кількості всіх об'єктів страхування
Збитковість страхової суми	Показник діяльності страховика, що характеризує відношення страхового відшкодування до страхової суми всіх застрахованих об'єктів у ризикових видах страхування. Збитковість визначається у відсотках і показує ймовірність збитку. Складаючи фактичний і тарифний рівні збитковості страхової суми, оцінюють ризики
Норма збитковості	Показник діяльності страховика, що характеризується співвідношенням суми виплаченого страхового відшкодування до зібраних страхових платежів, у відсотках
Страховий внесок	У майновому страхуванні страховий внесок визначається як відношення між загальною прогнозованою величиною платежів страхувальника за певний період і загальною кількістю застрахованих об'єктів

Збитковість страхової суми характеризує відносну величину страхового відшкодування. На рівень цього показника впливає значна кількість показників страхової статистики. Доказів на користь того, що саме якийсь із наведених вище статистичних показників забезпечує високий рівень фінансової безпеки страховика, у доступній нам літературі не знайдено, і питання про те, який із них (показників) точніше характеризує майнове страхування, залишається відкритим.

Виходячи з цього, виникла необхідність розробки моделі зв'язку головних показників страхової статистики, що можна подати у вигляді моделі, яка зводиться до визначення коефіцієнта (ступеня) збитковості майнового страхування (рис. 1).

Наведений у моделі зв'язок між показниками збитковості та окремими показниками страхової статистики можна використовувати в аналітичних дослідженнях фінансової безпеки з метою своєчасного прийняття управлінських рішень щодо стратегії і тактики діяльності страховика в конкретних умовах, удосконалення процедури фінансово-економічного аналізу функціонування страхової компанії. Так, знаючи частку страхових подій, середню суму страхових виплат і страхового відшкодування, можна визначити приріст збитковості страхової суми. Припустимо, що частота страхових подій у загальній сумі застрахованого майна знизилася на 5%, середня сума страхових виплат і відшкодувань зросла на 7%, а середня страхова сума

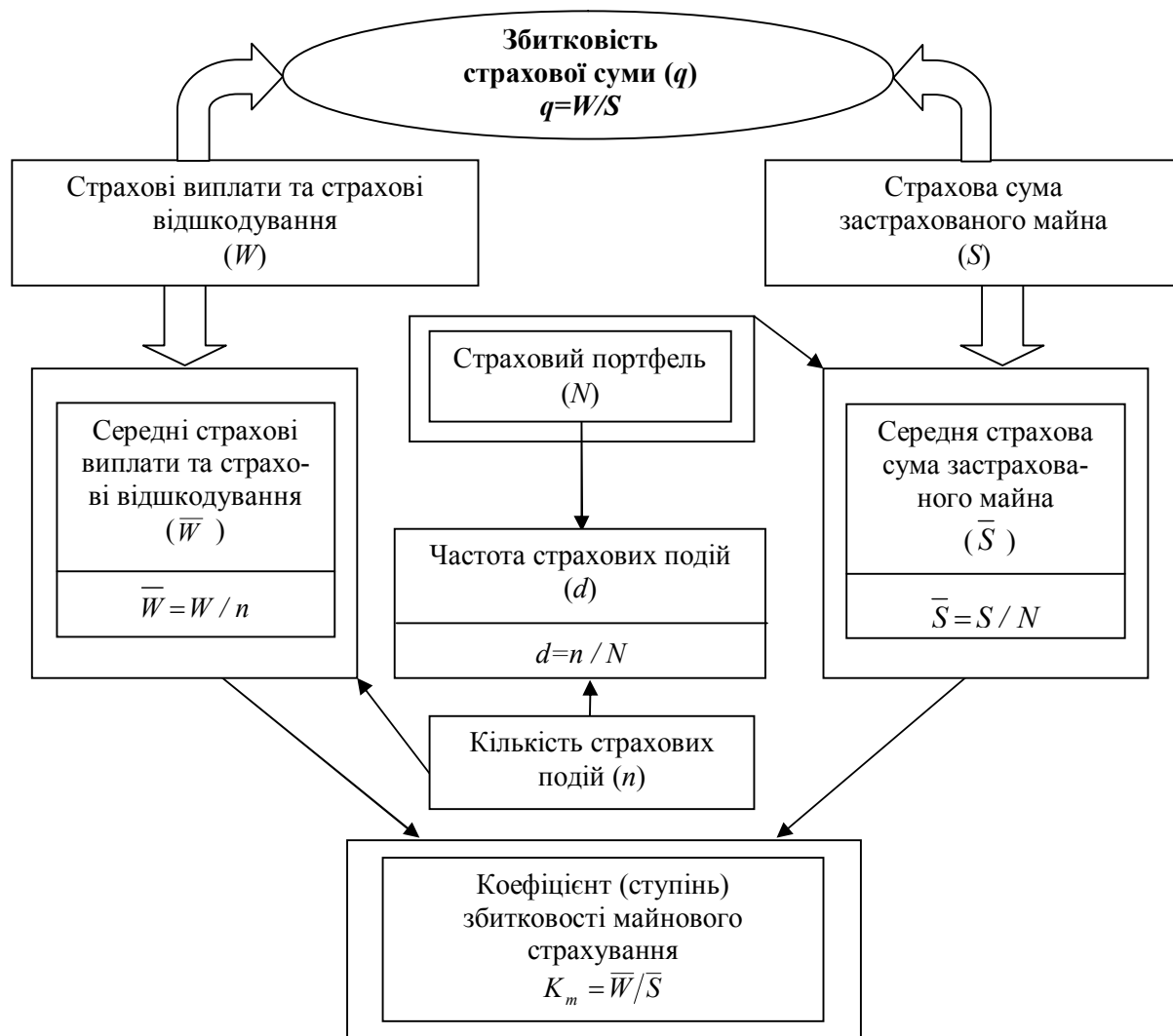

Рис. 1. Модель збитковості страхової суми застрахованого майна, авторське складання

застрахованого майна в розрахунку на один договір знизилася на 9%.

Тоді приріст збитковості страхової суми (I_q) можна визначити за формулою:

$$I_q = \frac{I_w - I_d}{I_s} = \frac{1,07 \cdot 0,95}{1,09} = 0,933.$$

Отже, рівень збитковості страхової суми знизився на 6,7% ($0,933 \cdot 100 - 100$). Зміна показника відбулася під впливом окремих факторів, вивчення яких потребує таких методів дослідження, які б являли собою деякий синтез середніх і відносних величин. Такого роду методи називаються індексними, а результати їх застосування – індексами.

Для факторного аналізу динаміки середніх величин у страховій статистиці доці-

льно використовувати індекси змінного, постійного складу і структурних зрушень.

Використавши наведені в моделі (рис. 1) головні показники страхової статистики зі страхування майна, їх взаємозв'язок, розглянемо напрями індексного аналізу збитковості страхової суми ($q=W/S$).

Чисельник формули – страхові виплати та страхові відшкодування – можна записати у вигляді добутку середніх страхових виплат та відшкодувань (\bar{W}) на кількість страхових подій (n), тобто $\sum W = \bar{W} \cdot n$, а знаменник у вигляді середньої страхової суми застрахованого майна (\bar{S}) на страховий портфель (N) - $\sum S = \bar{S} \cdot N$. Тоді збитковість страхової суми (q) можна визначити так:

$$q = \frac{\bar{W} \cdot n}{S \cdot N} = \frac{W}{S} \cdot \frac{n}{N} = \frac{\bar{W}d}{S}$$

Отже, збитковість страхової суми знаходиться у прямому зв'язку із середньою сумою страхових виплат та відшкодувань, частотою страхових подій і у зворотному зв'язку із середньою страховою сумою застрахованого майна.

Така форма зв'язку дозволяє визначити за допомогою індексів середніх величин абсолютний і відносний приріст середньої збитковості страхових сум, обумовлений зміною рівня збитковості окремих видів майна, а також структурними зрушеннями в страховій сумі застрахованого майна.

Відносний приріст середньої збитковості за рахунок першого фактора визначається шляхом розрахунку індексу постійного складу:

$$I_q = \frac{\sum q_1 d_{s1}}{\sum q_0 d_{s1}};$$

за рахунок другого фактора – розрахунок індексу впливу структури:

$$I_{cmp} = \frac{\sum q_0 d_{s1}}{\sum q_0 d_{s0}}$$

Абсолютний приріст середньої збитковості за рахунок зміни індивідуальної збитковості розраховується відніманням із чисельника індексу постійного складу його знаменника, тобто:

$$\Delta \bar{q}(q) = \sum q_1 d_{s1} - \sum q_0 d_{s1}$$

Абсолютний приріст середньої збитковості за рахунок зміни частки майна з неоднаковим рівнем збитковості страхової суми – це різниця чисельника і знаменника індексу впливу структурних зрушень:

$$\Delta \bar{q}(q) = \sum q_0 d_{s1} - \sum q_0 d_{s0}$$

Таким чином, визначення рівня приросту збитковості страхової суми за допомогою індексів дозволяє оцінити динаміку показника. З огляду на це було досліджено середню збитковість страхової суми залежно від факторів за майновим страхуванням і страхуванням ризиків. У розрахунках використано дані АСК «XXX» (Луганська філія) (табл. 3).

Таблиця 3

Збитковість страхових сум за майновим страхуванням АСК «XXX»

Види страхування	Базисний період			Звітний період		
	страхові відшкодування, тис. грн	страхова сума застрахованого майна, тис. грн	рівень збитковості страхової суми, % (q ₀)	страхові виплати та страхові відшкодування, тис. грн	страхова сума застрахованого майна, тис. грн	рівень збитковості страхової суми, % (q ₁)
Страхування ризиків	1344,6	164449,9	0,818	1663,7	265280,0	0,627
Майнове страхування	304,6	160929,9	0,19	567,1	184163,2	0,31
Разом	1649,2	325379,8	-	2230,8	449443,2	-

У цілому за двома видами майна збитковість страхових сум складала: у базисному періоді

$$q_0 = \frac{1649,2}{325379,8} \cdot 100 = 0,507 \text{ грн};$$

у звітному періоді

$$q_1 = \frac{2230,8}{449443,2} \cdot 100 = 0,496 \text{ грн.}$$

Отже, у цілому за двома видами страхування збитковість страхової суми знизилась на 0,011 грн зі 100 грн страхової суми.

Приріст середньої збитковості страхової суми, обумовлений зміною рівня збитковості за кожним видом страхування, визначено за формулою:

$$\sum \bar{q}_q = \sum q_1 d_{s1} - \sum q_0 d_{s1} = 0,496 - (0,818 \cdot \frac{265280,0}{449443,2} + 0,19 \cdot \frac{1841163,2}{449443,2}) = 0,094 \text{ грн.}$$

За рахунок структурних зрушень розміру страхових сум абсолютний приріст середньої збитковості складає:

$$\sum \bar{q}_{cmp} = \sum q_0 d_{s1} - \sum q_0 d_{s0} = 0,31 - 0,507 = -0,197 \text{ грн.}$$

Так, вплив першого фактора на рівень збитковості страхової суми є негативним. За рахунок другого фактора збитковість страхової суми зменшилася.

Розглянуті вище фактори середньої збитковості впливають також на зміну страхових виплат та страхових відшкодувань. Розрахунок абсолютного приросту цих сум за рахунок окремих факторів базується також на індексному методі. Приріст, обумовлений факторами середньої збитковості, одержують множенням абсолютного приросту середньої збитковості за рахунок відповідного фактора, на загальну страхову суму застрахованого майна у звітному періоді.

Визначити абсолютну зміну страхових виплат та страхових відшкодувань за рахунок зміни страхової суми можна за формулою:

$$\Delta W_s = (\sum S_1 - \sum S_0) q_0.$$

За даними АСК «XXX» (табл. 3) абсолютний приріст страхових виплат та страхових відшкодувань у звітному періоді складає:

1) за рахунок індивідуальних рівнів збитковості:

$$\Delta W_q = \Delta \bar{q}_q \sum S_1 = 42247,7 \text{ тис. грн.}$$

2) за рахунок зміни складу застрахованого майна:

$$\Delta W_{cmp} = \Delta \bar{q}_{cmp} \sum S_1 = -8804,3 \text{ тис. грн.}$$

3) за рахунок зміни страхової суми майна:

$$\Delta W_s = (\sum S_1 - \sum S_0) \bar{q}_0 = -32851,8 \text{ тис. грн.}$$

Таким чином, приріст збитковості майна у звітному періоді обумовив збільшення суми страхових виплат та страхових відшкодувань на 581,6 тис. грн. Структурні зміни розміру страхових сум мали позитивний вплив на зміну загальної суми страхових відшкодувань.

Проведений індексний аналіз збитковості майна дозволив сформулювати укрупнені групи показників, які характеризують фінансову стійкість страхової компанії за майновим страхуванням (рис. 2).

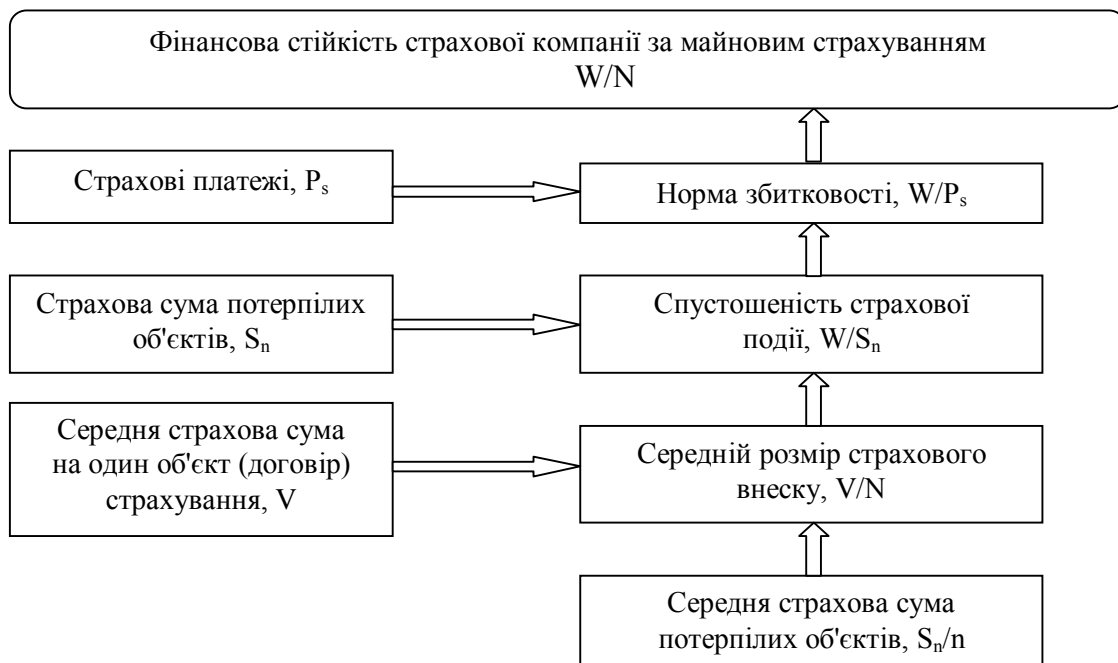

Рис. 2. Модель фінансової стійкості страхової компанії, авторське складання

Розроблені автономні моделі (рис. 1-2) надають можливість володіти даними про закономірність зміни збитковості страхової суми і фінансової стійкості страхової компанії за майновим страхуванням.

У подальших дослідженнях необхідна побудова системи забезпечення фінансової безпеки страхової компанії, складовими якої можуть бути показники страхової статистики наведених вище моделей (рис. 3).

Рис. 3. Модель фінансової безпеки страхової компанії (1-й рівень)

Розроблена модель містить 1-й рівень фінансової безпеки страхової компанії. На наш погляд, загальна модель має містити декілька рівнів поділу за системою показників, які характеризують платоспроможність, ліквідність, рентабельність тощо.

За допомогою розроблених моделей можна одержати відповіді «як це може бути» та використовувати для прогнозування розвитку подій у страховій справі з метою одержання відповіді на запитання «як це має бути», тобто віднести подану модель фінансової безпеки до нормативної. Розроблена система моделей може бути реалізована на персональному комп'ютері, оскільки вона забезпечує зручні можливості виконання модельних розрахунків (машинних експериментів) за умов різних варіантів (сценаріїв) фінансової безпеки страхової компанії.

Висновки. Забезпечення фінансової безпеки страхової компанії може відбуватися через систему показників страхової статис-

тики. Розробка системи генерування варіантів зводиться до розрахунку величин, які закладені в моделі основних зв'язків фінансової безпеки із проміжною системою показників збитковості страхової суми та фінансовою стійкістю страхової компанії. Схема зв'язку між зміною окремих показників запропонованих моделей підлягає повній послідовності, алгоритму.

Література

1. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника – Центр, 2004. – 784 с.
2. Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: наук. моногр. / М.М. Єрмошенко, К.С. Горячева. – К.: Національна академія управління, 2010. – 232 с.
3. Страхування: підручник / за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008. – 1019 с.

Надійшла до редакції 12.10.2012 р.